

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı: Van Özel Sayısı
Issue: Van Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 649-672

Okuryazarlık ve Kentsel Nüfus Oranlarının Geçersiz Oylar ve Seçimlere Katılım Oranları Üzerindeki Etkileri: Son On Seçim için Van İli Üzerine Bir İnceleme
The Impact of Literacy and Urban Population Rate on Invalid Ballots and Elections Participation Rate: A Review on Van Province for the Last Ten Elections

• **Abdülkadir ÖZDEMİR***

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Tercan Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Erzincan/Türkiye.
Asst. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, Tercan Vocational Collage, Department of Office Services and Secretariat, Erzincan/Turkey.
ozdemir.kadir@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7306-6196

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

31/01/2021

Kabul Tarihi / Date Accepted:

16/02/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

20/04/2021

Atf: Özdemir, A., (2021). Okuryazarlık ve Kentsel Nüfus Oranlarının Geçersiz Oylar ve Seçimlere Katılım Oranları Üzerindeki Etkileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 649-672

Citation: Özdemir, A., (2021). The Impact of Literacy and Urban Population Rate on Invalid Ballots and Elections Participation Rate: A Review on Van Province for the Last Ten Elections, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Van Special Issue, 649-672

Öz

Siyasal katılım ve geçersiz oy oranları, seçim sonuçları üzerinde etkilidir. Seçmenlerin siyasi tercihlerinde yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, siyasi ideoloji, gelir düzeyi, aile, ikametgah gibi faktörler etkili olmaktadır. Seçimlere katılım ve geçersiz oy oranları ise siyasi tercih değil, siyasal davranış ve siyasal bilinç konusudur. Seçmenler bazen farkında olmadan, bazen de bilerek ve isteyerek oylarını geçersiz hale getirebilmektedirler. Bu çalışmanın amacı okuryazarlık oranlarının ve kentsel nüfus oranlarının seçimlere katılım ve geçersiz oylar üzerinde etkili olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Van ili örneği üzerinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ihtiyaç duyulan veriler Türkiye İstatistik Kurumu resmi internet sayfasından elde edilmiş ve Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında yapılan seçimler ve referandumlar dikkate alınmıştır. Çalışmada Türkiye genelindeki ve Van'daki seçmenlerin okuryazarlık oranları, seçimlere katılımı ve geçersiz oyları hesaplanmış, Van ilindeki seçmenler kırsal ve kentsel yaşam alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Van'daki seçmenlerin, seçim yıllarına göre okuryazarlık oranları, siyasal katılımı ve geçersiz oyları Türkiye ortalamaları ile karşılaştırılmış ve çalışmanın sonunda okuryazarlık ve kentsel nüfus oranlarının artmasının siyasal katılım ve geçersiz oylar üzerinde etkili olup olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Van'da siyasal hayat, siyaset sosyolojisi, seçmen davranışları, okuryazarlık, kırdan kente göç.

Abstract

Political participation and the rate of invalid ballots are effective on election results. Factors such as age, gender, education level, political ideology, income level, family, and place of residence affect voters' political preferences. However, the level of elections participation and the rate of invalid ballots are not related to political preferences, but rather political behaviour and political consciousness. Voters cast invalid votes, sometimes unconsciously and sometimes knowingly and willingly. This study aims to determine whether the literacy and urban population rates have an impact on elections participation and the rate of invalid ballots. To explore the relationship, a study was conducted in Van, Turkey. In this study, the data obtained from the official website of the Turkish Statistical Institute was utilized and the results of the elections and referendums that were held in Turkey between 2010 and 2020 were examined. In this study, literacy, elections participation and invalid ballot rates both across Turkey and in Van province were calculated and the voter base in Van province was categorized as rural and urban. The rates of literacy, political participation, and invalid ballots in Van province by years when elections were held were compared to the general average in Turkey to determine whether the literacy rate and the rate of urban population growth affect the rates of political participation and invalid voting.

Keywords: Political life in Van, political sociology, voter behaviour, literacy, rural to urban migration.

Giriş

Yüzyıllar önce eski Yunan sitelerinde ve Roma'da, doğrudan demokrasi ile halklar egemenlik yetkilerini bizzat kullanabiliyorlarken, devletlerin büyümesi ve nüfusun artması temsili demokrasiyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Demokrasi bireylere etkin katılım ve oy kullanma imkanı sağlamaktadır (Dahl, 2017: 48). Doğrudan demokrasinin ve temsili demokrasinin yanı sıra bireyler bazen de yarı doğrudan demokrasi araçlarıyla yönetime katılabilmektedirler. Referandum, halkın vetosu ve halkın kanun teklifi yarı doğrudan demokrasi araçları olsa da günümüzde bu yarı doğrudan demokrasi araçları içerisinde en yaygın olanı referandumlardır (Versan, 1990: 37-45). Referandum kavramının Türkiye'deki karşılığı halkoylamasıdır.

Davranışsal politika biliminin yükselişi, akademik camiada oy verme davranışlarına olan ilginin de artmasını sağlamıştır (Heywood, 2012: 310). Seçmenlerin hangi siyasi partileri niçin desteklediklerinin yanı sıra bireylerin siyasal katılımları ve kullandıkları oyların geçerlilik oranları da oy verme davranışları konusuna dahil edilmektedir. Siyasal katılma sadece oy vermeden ibaret değildir. Yönetenlerin kararlarını etkileyebilme yönündeki tüm faaliyetler siyasal katılma olarak kabul edilir (Çam, 1990: 158). Öyleyse bireylerin herhangi bir siyasi partide

aktif olarak görev alması, seçim propagandalarına ve siyasi eylemlere katılması da siyasal katılım olarak kabul edilmektedir. Bu durumda siyasal katılımı iki farklı şekilde tanımlamak gerekmektedir. Dar anlamda siyasal katılım sadece seçimlerde oy kullanmak, geniş anlamda siyasal katılım ise yöneticileri ve siyasileri etkileyecek her türlü eyleme dahil olma, siyasi parti üyeliği, özellikle seçim dönemlerinde olmak üzere hayatın her anında siyasal faaliyet veya söylemlerde bulunmadır. Siyasal katılımı düşük düzey ve yüksek düzey olarak sınıflandırmak da mümkündür. Düşük düzeyde katılma sadece yasalara uymak ve oy kullanmayı; yüksek düzeyde katılma ise siyasi partilerde görev alma, siyasi eylemlere katılma gibi daha aktif faaliyetleri içermektedir (Çam, 1990: 158). Bireylerin katılım düzeyine göre sınıflandırılmaları da siyasal katılımın konuları arasında yer almaktadır. Verba ve Nie (1972: 77) vatandaşları, siyasal katılım düzeylerine göre; etkin olmayanlar (siyasal faaliyetlere çok az katılan veya hiç katılmayanlar), sadece seçimlere düzenli olarak katılanlar, dar kapsamlı katılımcılar (belirli sorunlarda yetkililerle temas kuranlar), sadece toplumsal meselelerde siyasal faaliyette bulunup bunun dışında fazla etkin olmayanlar, siyasal kampanyalara yoğun şekilde katılanlar, her türlü faaliyete katılanlar olmak üzere altı gruba ayırmışlardır.

Bireylerin seçimlere katılmaları ve seçimlerde farkında olarak veya farkında olmadan oylarını geçersiz hale getirmeleri siyasal kültür ile yakından alakalıdır. Siyasal kültürün yanı sıra siyasal sistem de bireylerin siyasal davranışlarında etkili olmaktadır. Başka bir ifadeyle, siyasi sistem ve siyasal kültür bireylerin siyasal davranışları üzerinde önemli ölçüde etki etmektedir (Milbrath, 1981: 198). Siyasal kültür aynı zamanda karar alma sürecindeki genel ortamı da oluşturmaktadır (Çam, 1990: 157).

Siyasal davranışlarının oluşması insan hayatının ilk dönemlerinde (çocukluk yaşlarında) başlamakta, daha sonra iş sahibi olma, coğrafi yer değiştirme ve evlenme gibi statü değişikliklerinin yanı sıra eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, meslek gelir gibi faktörler siyasal davranışlar üzerinde etki etmektedir (Çam, 1990: 159-161). Eğitim, gelir ve iş durumu, siyasi katılımın sosyo-ekonomik belirleyenlerindedir ve sosyo-ekonomik statünün siyasal katılım üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye veya aynı ülke içerisinde bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir (Yılmaz ve Oy, 2014: 31). Endüstriyel üretime geçiş, okuryazarlık oranlarında artış ve kentleşme, demokratik sistemdeki siyasal katılım üzerinde etkili olan diğer faktörlerdir (Norris, 2004: 18). Almond ve Verba (1963: 186) tarafından, siyasal kültür ve politik tutumlar üzerine beş ülke örneğinde

yapılan çalışmada, siyasal davranış ve tutumların ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Özetle siyasal katılım ve seçmen davranışları üzerinde, siyasal ideoloji ve görüşlerin yanı sıra, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, yaş, cinsiyet, sosyal çevre, meslek, ikametgah, kentleşme ve endüstrileşme gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Van ili örneğinden yola çıkılarak yapılan bu çalışmada siyasi katılım ve seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerden olan okuryazarlık ve kentsel nüfus oranlarındaki artışın, seçimlere katılım ve geçersiz oylar üzerindeki etkileri ölçülmüştür.

Amaçlar

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte, Türkiye’de 54 kez seçim yapılmıştır. Seçmenlerin siyasi ideolojilerinin yanı sıra, eğitim öğretim düzeyleri ve yaşadıkları coğrafya siyasi davranışlarında ve tercihlerinde etkili olmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Van ili örneğinden yola çıkılarak, okuryazarlık oranlarının ve kentsel nüfustaki artışın seçmen davranışlarındaki etkisini araştırmaktır. Daha geniş bir ifadeyle, Van ilindeki seçmenlerin okuryazarlık oranları ile Türkiye genelindeki seçmenlerin okuryazarlık oranlarının karşılaştırması, seçmenlerin okuryazarlık oranlarındaki artış eğilimi ve bu eğilimin Türkiye geneli ile karşılaştırılması, okuryazar olmayan seçmenlerin cinsiyete göre sınıflandırılması ve kadın seçmenlerin okuryazarlık oranlarındaki değişimin hesaplanması, Van ilindeki kent nüfusu ile kırsal nüfusun karşılaştırılarak kentsel nüfus oranlarındaki artışın siyasal katılım ve geçerli oy oranları üzerindeki etkilerinin hesaplanması, ildeki siyasal katılım ve geçersiz oy oranlarındaki değişimlerin Türkiye geneli ile karşılaştırılması, seçmenlerin hangi seçimlere daha fazla katılım sağladıklarının, hangi seçimlerde daha yüksek oranda geçerli oy kullandıklarının belirlenmesi ve yorumlanması, en yüksek ve en düşük katılımlar ile en yüksek ve en düşük geçersiz oyların hangi seçimlerde hangi ilçede olduğunun belirlenmesi, son olarak okuryazarlık oranlarının ve kentsel alanlarda veya kırsal alanlarda yaşamının siyasal katılım ve geçerli oy oranları üzerinde etkili olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Seçmen davranışları, yaş, cinsiyet, eğitim, okuryazarlık düzeyi, aile, sosyal çevre, gelir düzeyi, yerleşim yeri gibi birçok faktör tarafından etkilenmekle birlikte, seçmen davranışlarının seçimlere katılım, siyasi partilere üye olma, gerek seçim dönemlerinde gerekse olağan dönemlerde aktif olarak siyasi faaliyette bulunma, oy kullanma veya kullanmama, kullanılan oyları isteyerek veya istemeden geçersiz hale getirme gibi göstergeleri vardır. Bu çalışmada, seçmen davranışlarının göstergelerinden olan seçimlere katılım ve geçersiz oy

oranlarının, okuryazarlık ve kentsel nüfus oranlarındaki artıştan ne düzeyde etkilendiği üzerine odaklanılmıştır.

Yöntem

2010-2020 yılları arasında Türkiye’de dört milletvekilliği seçimi, iki halkoylaması (referandum), iki mahalli idare (yerel yönetim) ve iki Cumhurbaşkanlığı seçimi olmak üzere toplamda on seçim/oylama yapılmıştır.

Çalışmanın ilk başlığında Van ilindeki ve Türkiye genelindeki seçmenlerin okuryazarlık oranları seçim yıllarına göre hesaplanmış ve karşılaştırması yapılmıştır. Van’da okuryazar olmayan seçmenlerin cinsiyete göre dağılımına, Van’daki seçmenlerin okuryazarlık durumları açısından diğer büyükşehirlerdeki seçmenler ile karşılaştırılmasına ve Van’daki seçmenlerin okuryazarlık durumları açısından genel değerlendirmesine ilk başlıkta yer verilmiştir.

İkinci aşamaya gelindiğinde, Van ilindeki seçmenlerin yerleşim yerlerine göre dağılımları (kır-kent) belirlenmiş ve kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranları tablo şeklinde yıllara göre sunulmuştur. Kır-kent ayrımı yapılırken Van ili merkezinde yer alan Edremit, İpekyolu ve Tuşba ilçeleri ve bu ilçelere bağlı mahalleler merkez olarak kabul edilirken diğer ilçe (Bahçesaray, Başkale, Çaldıran, Çatak, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp, Saray) ve bu ilçelere bağlı mahalleler kırsal olarak değerlendirilmiştir.¹

Üçüncü aşamada seçim yıllarına göre Van ilinde seçimlere/oylamalara katılım oranları, okuryazarlık oranları ve geçerli oy oranları hesaplanmış ve Türkiye geneli oranlar ile karşılaştırılmıştır. Seçim yıllarına göre Van’ın ilçeleri arasında en yüksek ve en düşük siyasal katılımlar ve geçersiz oy oranlarının yanı sıra Van’ın okuryazarlık oranlarının diğer büyükşehirler ile karşılaştırması yine bu aşamada hesaplanmıştır.

Çalışmasının son aşamasında, ilk üç aşamada elde edilen veriler ışığında, Van ilinde okuryazarlık ve kır-kent nüfus oranlarının siyasal katılım ve geçersiz oylar üzerindeki etkileri belirlenmiştir. Bu aşamada Türkiye genelinde de geçerli olan bazı çıkarımlar yapılmıştır.

1. Van İlindeki Seçmenlerin Okuryazarlık Oranları

Türkiye genelinde olduğu gibi, Van ilinde de 2010 yılından 2019 yılına kadar olan süreçte seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranı sürekli olarak azalmıştır. 2010 yılında, Van’da

¹ 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı yasa gereği, 30 Mart 2014 yerel seçimleriyle birlikte Van ilinde yer alan köylerin ve beldelerin tüzel kişilikleri sona ermiş, köyler mahalle statüsüne geçmiştir.

yaşayan seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranının Türkiye ortalamasına uzaklığı % 15,12 iken, bu oran 2019 yılında 5,09'a kadar gerilemiştir.

Van'da 2010 yılında seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranı % 24,23 iken bu oran 2019 yılında % 8,75'e düşmüştür. 2010-2019 yılları arasında, seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranında % 63,89'luk pozitif yönlü bir değişim vardır. Türkiye'de ise 2010 yılında seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranı % 9,08 iken bu oran 2019 yılında % 3,66'ya gerilemiştir. 2010-2019 yılları arasında, seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranında % 59,69'luk pozitif yönlü bir değişim vardır.

2010-2019 yılları arasındaki okuryazarlık verileri incelendiğinde, Van ilinde yaşayan seçmenlerin okuryazarlık oranları Türkiye ortalamasının altında olsa da; yıllara göre Van ilindeki seçmenlerin okuryazarlık oranlarındaki artış, Türkiye genelindeki artıştan daha fazladır. Bu gelişmeler, zaman ilerledikçe, Van'da yaşayan seçmenlerin okuryazarlık oranlarının Türkiye ortalamasına daha da yaklaşacağını göstermektedir.

Cinsiyete göre okuryazar olmayan seçmenler incelendiğinde, okuryazar olmayan kadın seçmenlerin, okuryazar olmayan toplam seçmenler içerisindeki oranı daha yüksektir ve bu oran Türkiye genelinde sürekli artış eğilimindedir. Ancak; Van ilinde okuma yazma bilmeyen kadın seçmenlerin toplam okuma yazma bilmeyen seçmenlere oranı, Türkiye genelinde okuma yazma bilmeyen kadın seçmenlerin toplam okuma yazma bilmeyen seçmenlere oranından daha düşüktür. Okuma yazma bilmeyen seçmenlerin cinsiyete göre dağılımında ve kadınların okuryazarlık artış hızında, Van ilinin Türkiye ortalamalarına göre daha fazla gelişme kaydettiği kesindir.

Okuma yazma bilmeyen seçmenlerin toplam seçmenlere oranı her geçen yıl daha da azalmıştır. Bu olumlu gelişme, Van'da okuryazarlık oranlarının gün geçtikçe arttığını ve Türkiye ortalamasına yaklaştığını göstermektedir. Ancak, Tablo 1'den de görülebileceği gibi, Van ilindeki seçmenlerin okuryazarlık oranları her zaman Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo 1: Van ilinde yaşayan seçmenlerin okuryazarlık oranları ve Türkiye geneli ile karşılaştırması

	2010	2011	2014	2014	7 Haziran 2015	1 Kasım 2015	2017	2018	2018	2019
Okuma yazma bilmeyenler (Türkiye) (%)	9,08	7,33	4,85	4,74	4,66	4,56	4,24	3,90	3,90	3,66
Okuma yazma bilmeyenler (Van) (%)	24,23	17,13	12,10	11,97	11,50	11,34	10,48	9,52	9,52	8,75

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

Van ilindeki okuryazarlık oranlarının diğer büyükşehirler ile karşılaştırması “*Yerel Seçimler*” başlığında (3.4. Başlıkta); Okuryazarlık oranlarının siyasal katılım ve geçersiz oy oranları üzerindeki etkileri “*Van İlinde Okuryazarlık ve Kır-Kent Nüfus Oranlarının Siyasal Katılım ve Geçersiz Oylar Üzerindeki Etkileri*” başlığında (4. Başlıkta) detaylı olarak analiz edilmiştir.

1.1. Van İlinde Okuryazar Olmayan Seçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Türkiye’de okuryazar olmayan seçmen kadınların, okuryazar olmayan tüm seçmenler içerisindeki payı yıllara göre artış göstermiştir. 2010 referandumunda okuryazar olmayan seçmenlerin % 80,90’unu kadınlar oluştururken; 2019 yerel seçimlerine gelindiğinde bu oran % 86,28’e yükselmiştir.

Van ilinde de artış eğilimi Türkiye genelindeki gibidir. 2010 referandumunda Van ilindeki okuryazar olmayan seçmenlerin % 76,53’ünü kadınlar oluştururken; 2019 yerel seçimlerine gelindiğinde bu oran % 84,25’e yükselmiştir. Ancak, Van ilinde okuryazar olmayan seçmenler içerisinde kadınların oranı, Türkiye’de okuryazar olmayan seçmenler içerisindeki kadınların oranından daha düşüktür. Okuryazar olmayan seçmen kadınların oranları karşılaştırıldığında Van ilinde yaşayan seçmen kadınların okuryazarlık oranlarının Türkiye ortalamasından daha fazla olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

1.2. Van İlindeki Seçmenlerin Okuryazarlık Oranlarının Diğer Büyükşehirlerdeki Seçmenler ile Karşılaştırılması

2014 yılı yerel seçim istatistiklerine göre kayıtlı seçmenler içerisinde okuryazar olmayan seçmenlerin oranı, büyükşehirler içerisinde 27. sırada olan Van'da % 12,10; 28. sırada olan Diyarbakır'da % 12,21; 29. sırada olan Şanlıurfa'da % 14,40 ve 30. sırada olan Mardin'de ise % 15,20'dir.

2019 yerel seçim istatistiklerine göre ise, okuryazar olmayan seçmenlerin oranları ve otuz büyükşehir içerisindeki sıralamaları şu şekildedir: Van % 8,75 ile 27. sırada, Diyarbakır 9,30 ile 28. sırada, Mardin 11,29 ile 29. sırada, Şanlıurfa ise 11,87 ile 30. sırada yer almaktadır. Van'ın sıralamasında herhangi bir değişme olmamasına rağmen, okuryazar olmayan seçmenlerin oranında ciddi bir azalma olmuştur. Van'daki okuryazar olmayan seçmenlerin oranının Türkiye ortalamasından farkı 7,83'ten 5,51 e kadar gerilemiş, okuryazarlık oranları Türkiye ortalamasına biraz daha yaklaşmıştır. Ayrıca 2014 - 2019 yılları arasında Van ilinde okuryazar olmayan seçmenlerin oranı % 12,10'dan % 8,75'e düşmüş ve bu yıllar arasında % 27,69 oranında ilerleme kaydedilmiştir. Okuryazarlık oranlarının düşük olduğu diğer üç büyükşehirde ise Diyarbakır % 23,83, Şanlıurfa % 17,57, Mardin % 25,72 ilerleme kaydedebilmiştir. Bu oranlar, Van ilindeki seçmenlerin okuryazarlık oranlarının, adı geçen diğer büyükşehirlerle göre daha hızlı arttığını göstermektedir.

2. Van İlindeki Seçmenlerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımları (Kır-Kent Nüfus Oranları)

2010 referandumundan 2019 yerel seçimlerine kadar yapılmış olan toplam 10 seçimde/oylamada kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranı sürekli olarak azalış göstermiştir. Bir başka deyişle kentte yaşayan seçmenlerin oranı sürekli olarak artmıştır. Bu durumun tek istisnası 2019 yerel seçimleri olmuştur. 2018 yılı cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinde kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranı % 45,40 iken, bu oran, 2019 yerel seçimlerinde % 46,46'ya yükselmiştir.

2010 referandumunda kırsal kesimde yaşayan seçmenler kentte yaşayan seçmenlerden fazla iken (% 50,18 - % 49,82) geriye kalan 9 seçim ve referandumda kentte yaşayan seçmenler kırsal kesimde yaşayan seçmenlerden daha fazla olmuştur (Tablo 2).

Tablo 2: Van İlinde kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranı

	2010	2011	2014	2014	7 Haziran 2015	1 Kasım 2015	2017	2018	2018	2019
Kırsal kesimdeki seçmenlerin toplam seçmenlere oranı (%)	50,18	49,93	48,90	48,39	47,84	47,26	46,37	45,40	45,40	45,46

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

Kırsal kesimde yaşayan seçmenler ile kentte yaşayan seçmenlerin siyasal katılımı ve kullandıkları oyların geçersizlik oranları “*Van İlinde Okuryazarlık ve Kır-Kent Nüfus Oranlarının Siyasal Katılım ve Geçersiz Oylar Üzerindeki Etkileri*” başlığında (4. Başlıkta) detaylı olarak analiz edilmiştir.

3. Van İlinde Seçimlere/Oylamalara Katılım Oranlarının ve Geçersiz Oyların Türkiye Geneli ile Karşılaştırması

Türkiye’nin demokrasi tarihinde, ilki 1923 yılında olmak üzere toplamda 26 kez milletvekilliği seçimi (genel seçim), 7 kez halkoylaması (referandum), 2 kez Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. İlk çok partili yerel seçim ise iki partin katıldığı 1930 yerel seçimleri olmuş ve toplamda 19 kez yerel seçim yapılmıştır.

Bu çalışma 2010-2020 yılları arasındaki seçim ve oylamaları kapsadığından Cumhuriyet tarihindeki tüm seçimler ve halkoylamaları değil, sadece 12 Haziran 2011, 7 Haziran 2015, 1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018 tarihlerinde yapılan milletvekilliği seçimleri; 12 Eylül 2010 ve 16 Nisan 2017 tarihlerinde yapılan halkoylamaları; 30 Mart 2014 ve 31 Mart 2019 tarihlerinde yapılan yerel seçimler ve 10 Ağustos 2014 ve 24 Haziran 2018 tarihlerinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri incelenmiştir. Bu seçim ve halkoylamalarındaki katılım ve geçersiz oy oranlarının analizi aşağıda incelenmiştir. İncelemede sadece Van ili ile Türkiye geneli karşılaştırılması yapılmamış, aynı zamanda Van ilinin en çok/en az katılım sağlayan ve en çok/en az geçersiz oy kullanan ilçeleri de belirlenmiştir. “3.4. Yerel Seçimler” başlığında ise Van ilinin diğer büyükşehirler ile karşılaştırmasına da yer verilmiştir.

3.1. Genel Seçimler

2011 milletvekilliği seçimlerinde, Van’da yaşayan 545959 seçmenin % 80,49’u seçimlere katılmış ve seçimlere katılan

seçmenlerin % 96,76'sı geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 83,16 ve geçerli oy oranı % 97,78 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2011 milletvekilliği seçimlerinde Van ilinde katılım ve geçerli oy oranlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Özalp'te (% 73,90); en yüksek katılım ise Başkale'de (% 89,21) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 93,27 ile Bahçesaray'da; en yüksek geçerli oyun ise % 98,69 ile Başkale'de olduğu görülmektedir. Başkale ilçesinin ilçe merkezi dışındaki yerleşim yerlerinde yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranı ise % 99,05 olarak hesaplanmıştır.

7 Haziran 2015 milletvekilliği seçimlerinde, Van'da yaşayan 596809 seçmenin % 84,50'si seçimlere katılmış ve seçimlere katılan seçmenlerin % 97,68'i geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 83,92 ve geçerli oy oranı % 97,17 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 7 Haziran 2015 milletvekilliği seçimlerinde Van ilinde katılım ve geçerli oy oranlarının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Tuşba (% 81,07) ve Erciş'te (81,29); en yüksek katılım ise yine Başkale'de (% 94,47) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 95,90 ile yine Bahçesaray'da; en yüksek geçerli oyun ise % 99,31 ile yine Başkale'de olduğu görülmektedir. Bir önceki milletvekili seçimine (2011) göre, Türkiye genelinde katılım oranı artmış olsa da Van'daki artış daha fazla olmuştur. Geçersiz oy oranları da Türkiye genelinde bir önceki seçime göre artmışken, Van ilinde geçersiz oy oranı azalmıştır.

1 Kasım 2015 milletvekilliği seçimlerinde Van'da yaşayan 599698 seçmenin % 81,11'i seçimlere katılmış ve seçimlere katılan seçmenlerin % 97,48'i geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 85,23 ve geçerli oy oranı % 98,56 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 1 Kasım 2015 milletvekilliği seçimlerinde Van ilinde katılım ve geçerli oy oranlarının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Bahçesaray'da (% 75,57); en yüksek katılım ise yine Başkale'de (% 93,22) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 95,11 ile yine Bahçesaray'da; en yüksek geçerli oyun ise % 99,22 ile yine Başkale'de olduğu görülmektedir. 7 Haziran 2015 genel seçimlerine göre Türkiye genelinde katılım oranları ve geçerli oy oranları artmış iken; Van ilinde katılım oranları ve geçerli oy oranları azalmıştır.

2018 milletvekilliği seçimlerinde Van'da yaşayan 637867 seçmenin % 83,06'sı seçimlere katılmış ve seçimlere katılan

seçmenlerin % 96,62'si geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 86,22 ve geçerli oy oranı % 97,94 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2015 milletvekilliği seçimlerinde Van ilinde katılım ve geçerli oy oranlarının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Erciş'te (% 79,66); en yüksek katılım ise Çatak'ta (% 85,31) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 93,27 ile yine Bahçesaray'da; en yüksek geçerli oyun ise % 97,52 ile yine Başkale'de olduğu görülmektedir.

2010-2020 yılları arasında toplamda dört kez milletvekilliği seçimleri yapılmıştır. 7 Haziran 2015 seçimlerinde Van'da Türkiye ortalamasının üzerinde bir katılım gerçekleşmiş iken diğer üç seçimde Van'daki katılım oranları Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Tablo 3'ten de görülebileceği gibi, katılım oranlarında dikkat çeken bir durum da şudur: Türkiye genelinde 1 Kasım seçimlerinde, 1 Haziran seçimlerine göre katılımda artış ve geçersiz oy oranlarında azalış yaşanmışken, Van'da katılımda azalış ve geçersiz oy oranlarında artış yaşanmıştır.

Tablo 3: Van ilinde ve Türkiye genelinde seçimlere katılım ve geçersiz oy oranları (Milletvekilliği seçimleri)

	2011	7 Haziran 2015	1 Kasım 2015	2018
Seçimlere katılım oranı (Türkiye) (%)	83,16	83,92	85,23	86,22
Seçimlere katılım oranı (Van) (%)	80,49	84,50	81,11	83,06
Geçersiz oy oranı (Türkiye) (%)	2,22	2,83	1,44	2,06
Geçersiz oy oranı (Van) (%)	3,24	2,32	2,51	3,38

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

Van'ın ilçeleri arasında siyasi katılım açısından karşılaştırma yapıldığında; en yüksek katılımların 2011 ve 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde Başkale'de, 2018 yılı seçimlerinde ise Çatak'ta; en düşük katılımların ise 2011 seçimlerinde Özalp'te, 7 Haziran 2015 seçimlerinde Tuşba'da, 1 Kasım 2015 seçimlerinde Bahçesaray'da ve 2018 seçimlerinde Erciş'te olduğu görülmüştür.

Van'da geçersiz oy oranları üç seçimde Türkiye ortalamasının üstünde iken 7 Haziran 2015 seçimlerinde Türkiye ortalamasından daha az olmuştur. Geçersiz oylar Türkiye genelinde 7 Haziran'dan 1 Kasım'a neredeyse yarı yarıya azalma göstermişken (2,83'ten 1,44'e); Van'da artış göstermiştir (2,32'den 2,51'e).

Van'ın ilçeleri arasında geçerli oy oranları açısından karşılaştırma yapıldığında; dört seçimde de en yüksek geçerli oy oranlarının Başkale'de, en düşük geçerli oy oranlarının ise Bahçesaray'da olduğu görülmüştür.

2018 milletvekilliği seçimleri haricindeki diğer üç milletvekilliği seçimlerinde, Başkale'de, hem katılım hem de geçerli oy oranı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. 7 Haziran 2015 milletvekilliği seçimlerinde geçerli oy oranı Başkale'de % 99,31'e kadar yükselmiştir. Özellikle Başkale ilçesinde hem katılım oranlarının hem de geçerli oy oranlarının çok yüksek olması dikkat çekicidir.

3.2. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Cumhuriyetin ilanından 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar, Cumhurbaşkanları Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmiştir. Özellikle çok partili yaşama geçişten sonra, Cumhurbaşkanı seçimlerinde defalarca sistemsel tikanıklıklar yaşanmış ve 2007 yılında yapılan anayasa değişikliklerinin halkoylamasıyla kabul edilmesi sonucunda, Cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesi uygulaması sona ermiştir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği ilk seçim 2014 seçimleri olmuş ve seçilen Cumhurbaşkanı 2018 yılında yapılan erken seçime kadar görev yapmıştır. 2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiş ve yeni sistem 2018 yılı seçimleri ile fiilen uygulanmaya başlanmıştır (Özdemir, 2019: 203). Yeni hükümet sisteminde de Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir. Türk siyasal hayatında, seçmenler 2014 ve 2018 yıllarında olmak üzere, iki kez Cumhurbaşkanlığı seçimi için sandığa gitmişlerdir.

2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Van'da yaşayan 579886 seçmenin % 71,89'u seçimlere katılmış ve seçimlere katılan seçmenlerin % 98,19'u geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 77,04 ve geçerli oy oranı % 98,19 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Van ilindeki katılım oranlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Erciş'te (% 65,23); en yüksek katılım ise Başkale'de (% 91,57) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 96,98 ile Bahçesaray'da; en yüksek geçerli oyun ise % 99,32 ile Başkale'de olduğu görülmektedir.

2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Van'da yaşayan 637867 seçmenin % 83,09'u seçimlere katılmış ve seçimlere katılan seçmenlerin % 96,80'i geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 88,19 ve geçerli oy oranı % 97,76 olarak

hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde olduğu gibi 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de Van ilindeki katılım oranlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım yine Erciş'te (% 79,69); en yüksek katılım ise Çatak'ta (% 85,67) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 96,70 ile yine Bahçesaray'da; en yüksek geçerli oyun ise % 98,03 ile yine Başkale'de olduğu görülmektedir.

2014 ve 2018 yıllarında yapılan iki Cumhurbaşkanlığı seçiminde de Van ilindeki katılım oranlarının Türkiye genelindeki katılım oranlarının altında olduğu, 2014'te geçersiz oy oranlarının Türkiye ortalaması ile aynı; ancak 2018'de Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. 2014'ten 2018'e Türkiye genelinde olduğu gibi Van'da da katılım oranı artmış; ancak 2014'ten 2018'e Türkiye genelinde olduğu gibi Van'da da geçerli oy oranları azalmıştır (Tablo 4).

Tablo 4: Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde katılım ve geçersiz oy oranları

	2014	2018
Seçimlere katılım oranı (Türkiye) (%)	77,04	88,19
Seçimlere katılım oranı (Van) (%)	71,89	83,09
Geçersiz oy oranı (Türkiye) (%)	1,81	2,24
Geçersiz oy oranı (Van) (%)	1,81	3,16

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

Her iki seçimde de geçerli oyların en yüksek olduğu ilçe Başkale, geçerli oyların en düşük olduğu ilçe ise Bahçesaray olmuştur. Katılım oranları incelendiğinde ise, her iki seçimde de en düşük katılımın Erciş'te, 2014'te en yüksek katılımın Başkale'de, 2018'de ise en yüksek katılımın Çatak'ta olduğu görülmüştür.

3.3. Halkoylamaları (Referandumlar)

Referandumlar, seçmenlerin belli bir devlet politikası hakkında görüşlerini belirtmelerini sağlayan oylamalardır. Referandumların seçimlerden farkı, seçimlerde yasama veya yürütmede görev almak isteyen adaylar arasında belirleme işlemi yapılırken, referandumlarda bir anaysa değişikliğinin veya kamu politikasının seçmenler tarafından kabul edilmesi veya reddedilmesi söz konusudur (Heywood: 295). Türkiye'nin siyasal hayatında, cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte 1961, 1982, 1987, 1988, 2007, 2010 ve 2017

yıllarında olmak üzere toplamda yedi kez halkoylaması (referandum) yapılmıştır. Bu yedi halkoylamasının sadece biri (1988 halkoylaması) seçmenler tarafından reddedilmişken, diğer altı halkoylaması kabul edilmiştir.

2010 yılında yapılan halkoylamasında, Van ilinde yaşayan 529633² seçmenin % 43,60'ı oylamaya katılmış ve seçmenlerin % 95,37'si geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 73,71 ve geçerli oy oranı % 98,11 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2010 halkoylamasında, Van ilindeki katılım oranlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Başkale'de (% 14,19); en yüksek katılım ise Gevaş'ta (% 72,67) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 86,92 ile Çatak'ta; en yüksek geçerli oyun ise % 97,19 ile Edremit'te olduğu görülmektedir.

2017 yılında yapılan halkoylamasında ise, Van ilinde yaşayan 617895 seçmenin % 75,83'ü oylamaya katılmış ve seçmenlerin % 96,79'u geçerli oy kullanmıştır. Türkiye genelinde ise katılım oranı % 87,44 ve geçerli oy oranı % 98,25 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre 2017 halkoylamasında, Van ilindeki katılım oranlarının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu seçimde en düşük katılım Çaldıran'da (% 67,12); en yüksek katılım ise Başkale'de (% 84,40) gerçekleşmiştir. Geçerli oylar açısından ilçeler kıyaslandığında, en düşük geçerli oyun % 95,03 ile yine Çatak'ta; en yüksek geçerli oyun ise % 98,43 ile Başkale'de olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Halkoylamalarında katılım ve geçersiz oy oranları

	2010	2017
Halkoylamasına katılım oranı (Türkiye) (%)	73,71	87,44
Halkoylamasına katılım oranı (Van) (%)	43,60	75,83
Geçersiz oy oranı (Türkiye) (%)	1,89	1,75
Geçersiz oy oranı (Van) (%)	4,63	3,21

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

Her iki halkoylamasında da Van ilindeki katılım ve geçerli oy oranları Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (Tablo 5). 2010-2017 yılları arasında okuryazarlık oranlarının artmasıyla geçerli oy oranı arasında paralellik görülmektedir. Her iki halkoylamasında da en yüksek geçersiz oyların Çatak'ta; 2010'da en yüksek geçerli oy oranının Edremit'te, 2017'de en yüksek geçerli oy oranının Başkale'de

² Gümrük kapılarında oy kullanan seçmenler (yurtdışı seçmenleri) ile ceza infaz kurumu seçmenleri kapsamamaktadır.

olduğu görülmektedir. İlçeler, halkoylamalarına katılım oranları açısından karşılaştırıldığında ise, 2010 halkoylamasında en düşük katılım Başkale iken, 2017’de en yüksek katılımın Başkale’de olduğu, 2010’da en yüksek katılım oranının Gevaş’ta, 2017’de en düşük katılım oranının Çaldıran’da olduğu görülmüştür.

2010 yılında yapılan halkoylamasını bazı siyasi partiler boykot etmiş ve seçmenlere sandığa gitmemeleri konusunda çağrıda bulunmuşlardır (Anbarlı Bozaday, 2011: 124; Börklüoğlu, 2019: 196). Bu boykot çağrısı sonucunda bazı doğu ve güneydoğu illerinde yaşayan seçmenlerin büyük bir çoğunluğu sandığa gitmemiş ve 2010 halkoylamasına katılım oranı düşük olmuştur. Van ilindeki seçmenlerin büyük bir kısmı da bazı siyasi partilerin boykot çağrısını dikkate alarak halkoylamasına katılmamış ve bunun sonucunda 2010 yılı halkoylamasında Van ilindeki katılım % 43,60 oranında gerçekleşmiştir.

3.4. Yerel Seçimler

Van, 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı yasa ile büyükşehir statüsü kazanan on dört ilden biridir (On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun). Bu illerde büyükşehir belediyeleri, 30 Mart 2014 yerel seçimleriyle birlikte faaliyete başlamışlardır. Van’ın büyükşehir olmasıyla birlikte ildeki tüm köylerin ve beldelerin tüzel kişilikleri sona ermiş ve köyler ve beldeler mahalle statüsüne dönüşmüştür. Köyler ve beldelerin yanı sıra otuz ildeki il özel idaresinin de hukuki statüsü sona ermiştir.

Türkiye’de birden fazla siyasi partinin katıldığı ilk yerel seçimler 1930 yılında yapılmış ve o yıldan 2020 yılına kadar toplamda 19 kez çok partili yerel seçim yapılmıştır. Yerel seçimlerde büyükşehir olmayan 51 ilde yaşayan seçmenler, ikamet ettikleri mahallenin veya köyün muhtar ve ihtiyar heyeti adayları, il genel meclisi üyesi adayları, seçmenin ikamet ettiği yer bir belde veya belediye sınırları içerisinde ise belediye başkanı ve belediye meclis üyesi adayları için oy kullanmaktadırlar. Seçmen, büyükşehir statüsünde olan 30 ilden birinde ikamet ediyor ise, ikamet ettikleri mahallenin muhtar ve ihtiyar heyeti adayları, belediye başkanı ve belediye meclis üyesi adayları ve büyükşehir belediye başkanı adayı için oy kullanmaktadırlar.

Özetle büyükşehir olmayan bir ilin köyünde yaşayan bir seçmen sadece köy muhtarı, ihtiyar heyeti ve il genel meclisi üyesi için; büyükşehir olmayan bir ilin merkezinde veya belediyesinde yaşayan bir seçmen mahalle muhtarı, ihtiyar heyeti, il genel meclisi üyesi adayı,

belediye başkan adayı ve belediye meclisi üyesi adayı için oy kullanmaktadır. Büyükşehirlerde yaşayan seçmenler ise, yaşadığı coğrafi alanın statüsüne bakılmaksızın, ikamet ettikleri mahallenin muhtar ve ihtiyar heyeti adayları, belediye başkanı adayı, belediye meclis üyesi adayları ve büyükşehir belediye başkanı adayı için oy kullanmaktadırlar.

Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında, 2014 ve 2019 yıllarında olmak üzere iki kez mahalli idareler seçimi yapılmıştır. Bu seçimlerde Van ilinde ve otuz büyükşehirde katılım oranları, geçersiz oy oranları ve okuryazarlık oranlarındaki değişimler ve gelişmeler aşağıda incelenmiştir.

2014 yerel seçimlerinde, Van ilindeki 577186 seçmenin % 81,88’i seçimlere katılmış, bu seçmenlerin % 95,31’i geçerli oy kullanmıştır. Bu yerel seçimlerde otuz büyükşehirdeki katılım oranı % 89,47 ve geçerli oy oranı % 95,81 olarak hesaplanmıştır. Van’da okuryazar olmayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranı % 12,10 iken tüm büyükşehirlerde bu oran % 4,27’dir. İlçeler içerisindeki en düşük katılım Özalp’te (% 78,18) ve en yüksek katılım Çatak’ta (87,52); en düşük geçerli oy oranı Özalp’te (% 92,53) ve en yüksek geçerli oy oranı ise Başkale’de (% 97,65) ölçülmüştür.

2019 yerel seçimlerinde, Van ilindeki 652878 seçmenin % 78,51’i seçimlere katılmış, bu seçmenlerin % 94,41’i geçerli oy kullanmıştır. Bu yerel seçimlerde otuz büyükşehirdeki katılım oranı % 84,64 ve geçerli oy oranı % 96,53 olarak hesaplanmıştır. Van’da okuryazar olmayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranı % 8,75 iken tüm büyükşehirlerde bu oran % 3,24’tür. İlçeler içerisindeki en düşük katılım Tuşba’da (% 75,92) ve en yüksek katılım yine Çatak’ta (86,8); en düşük geçerli oy oranı Saray’da (% 92,45) ve en yüksek geçerli oy oranı ise Bahçesaray’da (% 94,86) ölçülmüştür.

İlçeler arasında yapılan kıyaslamada, en yüksek katılım oranlarının iki yerel seçimde de Çatak ilçesinde olduğu görülmektedir. Bunun iki farklı nedeni olabilir: ya Çatak ilçesinde yerel seçimlerde rekabet diğer ilçelere göre daha fazladır; ya da Çatak’ta yaşayan seçmenler yerel seçimlere diğer ilçelere göre daha fazla önem vermektedir. En düşük katılım oranları ise 2014’te Özalp’te, 2019’da Tuşba’da ölçülmüştür. En düşük geçerli oy oranları 2014’te Özalp’te, 2019’da Saray’da; en yüksek geçerli oy oranları 2014’te Başkale’de, 2019’da Bahçesaray’dadır.

İki yerel seçimde de, Van ilindeki katılım ve geçerli oy oranları büyükşehirler ortalamasının altındadır. 2019 yerel seçimlerinde bir önceki yerel seçimlere göre hem Van’da hem de otuz büyükşehirde katılım oranlarında azalma görülmüştür.

Tablo 6: Mahalli idareler seçimlerinde katılım ve geçersiz oy oranları

	2014	2019
Seçimlere katılım oranı (Otuz Büyükşehir) (%)	89,47	84,64
Seçimlere katılım oranı (Van) (%)	81,88	78,51
Geçersiz oy oranı (Otuz Büyükşehir) (%)	4,19	3,47
Geçersiz oy oranı (Van) (%)	4,69	5,59
Okuryazar olmayan seçmen oranı (Otuz Büyükşehir) (%)	4,27	3,24
Okuryazar olmayan seçmen oranı (Van) (%)	12,10	8,75

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

Tablo 6'dan görülebileceği gibi, her iki seçimde de Van'da yaşayan seçmenler içerisinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı otuz büyükşehirdeki seçmenlerin ortalamasından daha fazla olmasına rağmen; Van ilinde, 2019'da 2014'e göre oransal olarak bir gelişme olduğunu söyleyebilmek mümkündür. 2019 yerel seçimlerinde, bir önceki yerel seçimlere göre Van ilinde hem okuma yazma bilmeyenlerin oranında azalma olmuş hem de büyükşehirlerde okuma yazma bilmeyenlerin ortalamasına daha da yaklaşmıştır. Başka bir ifadeyle, 2014'te otuz büyükşehir ortalaması ile Van ortalaması arasındaki fark 7,83 iken; 2019 yerel seçimlerinde bu fark 5,51 e düşmüştür.

3.5. Geçersiz Oy Oranı ve Siyasal Katılım Bağlamında Van İlinin Türkiye Ortalaması İle Karşılaştırması: Son On Seçim ve Halkoylaması

Yapılan son on seçim ve halkoylamasının sadece birinde (7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinde) Van ilindeki seçimlere katılım oranları Türkiye ortalamasının üzerindeyken diğer dokuz seçim ve halkoylamasının tamamında Türkiye ortalamasını altındadır.

Tablo 7'den görülebileceği gibi, yapılan son on seçim ve halkoylamasının sadece birinde (7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinde) Van ilindeki geçersiz oy oranları Türkiye ortalamasının altında iken sekizinde Türkiye ortalamasının üstündedir. 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Türkiye genelindeki geçersiz oy oranı Van'daki geçersiz oy oranıyla hemen hemen aynıdır (Tablo 7).

2010-2020 yılları arasında yapılan seçim ve halkoylamaları içerisinde, sadece 7 Haziran 2015 milletvekilliği seçimlerinde Van ilinde yaşayan seçmenlerin Türkiye ortalamalarına göre daha bilinçli davrandığını söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 7: Son on seçim ve halkoylamalarında katılım ve geçersiz oy oranları

	2010	2011	2014 ³ (1)	2014 (2)	7 Haziran 2015	1 Kasım 2015	2017	2018 ⁴ (3)	2018 (4)	2019
Seçimlere katılım oranı (Türkiye) (%)	73,71	83,16	89,47	77,04	83,92	85,23	87,44	86,22	88,19	84,64
Seçimlere katılım oranı (Van) (%)	43,60	80,49	81,88	71,89	84,50	81,11	75,83	83,06	83,09	78,51
Geçersiz oy oranı (Türkiye) (%)	1,89	2,22	4,19	1,81	2,83	1,44	1,75	2,06	2,24	3,47
Geçersiz oy oranı (Van) (%)	4,63	3,24	4,69	1,81	2,32	2,51	3,21	3,38	3,20	5,59

Kaynak: TÜİK Adalet ve Seçim İstatistikleri, (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>)

4. Van İlinde Okuryazarlık ve Kır-Kent Nüfus Oranlarının Siyasal Katılım ve Geçersiz Oylar Üzerindeki Etkileri

Eğitim düzeyi ve yerleşim yeri bireylerin siyasal davranışları üzerinde etkili olan faktörler arasındadır (Dursunoğlu ve Kıncal, 2019: 419-420; Atabey ve Hasta, 2018: 493-495). Bu iki faktör siyasal davranışları etkiliyor olsa da seçimlere katılım ve geçersiz oy oranları üzerinde genel geçer bir etki oluşturmamaktadır. Türkiye’de okuryazarlık oranlarının artması ile siyasal katılım ve geçersiz oy oranları arasında genel geçer bir ilişki kurabilmek mümkün değildir. Çünkü ülkede okuryazarlık oranları sürekli olarak artıyor olmasına rağmen, seçimlere katılım ve geçersiz oylar bazen artmakta, bazen ise azalmaktadır. Van ili için de aynı çıkarımı yapmak mümkündür.

Son on seçim/oylamanın yedisinde kentte yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranları ve altısında seçimlere katılım oranları kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin geçerli oy ve seçimlere katılım oranlarından daha fazladır. Kentte yaşayan seçmenler 2011 milletvekili seçimleri, 2014 yerel seçimleri, 1 Kasım 2015 milletvekili seçimleri, 2017 halkoylaması, 2018 milletvekili ve 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kırsal kesimde yaşayan seçmenlerden daha fazla oranda seçimlere katılım sağlamışlardır. Geçersiz oy oranları açısından ise 2010 referandumu, 2014 yerel seçimleri, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 2017 halkoylaması 2018 milletvekili, 2018 Cumhurbaşkanlığı ve 2019 yerel seçimlerinde kırsal kesimde yaşayan seçmenlerden daha fazla oranda geçerli oy kullanmışlardır. Son on seçim ve halkoylamasına dair veriler Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: Van ilinde seçim yılına göre okuryazarlık ve kent nüfus yoğunluğu³

	2010	2011	2014 ⁶ (1)	2014 (2)	7 Haziran 2015	1 Kasım 2015	2017	2018 ⁷ (3)	2018 (4)	2019
Okuma yazma bilmeyen seçmenler (%)	24,23	17,13	12,10	11,97	11,50	11,34	10,48	9,52	9,52	8,75
Kırsal kesimdeki seçmenlerin toplam seçmenlere oranı (%)	50,18	49,93	48,90	48,39	47,84	47,26	46,37	45,40	45,40	45,46
Seçimlere katılım oranı (%)	43,60	80,49	81,88	71,89	84,50	81,11	75,83	83,06	83,09	78,51
Geçersiz oy oranı (%)	4,63	3,24	4,69	1,81	2,32	2,51	3,21	3,38	3,16	5,59
Kırsal kesimdeki seçmenlerin seçimlere katılım oranı (%)	47,10	79,41	81,75	73,37	84,95	80,11	71,97	81,54	81,60	79,40
Kentteki seçmenlerin seçimlere katılım oranı (%)	40,09	81,56	82,00	70,51	84,06	82,02	79,18	84,33	84,33	77,77
Kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin geçersiz oyları (%)	5,87	3,01	5,12	1,82	2,08	2,44	3,27	3,75	3,44	6,19
Kentte yaşayan seçmenlerin geçersiz oyları (%)	3,15	3,13	4,28	1,80	2,52	2,57	3,16	3,09	2,94	5,59

Halkoylamaları, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yerel seçimler olmak üzere yedi seçimde/oylamada kentte yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranları kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranlarından yüksek olmuştur. Referandumlar, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yerel seçimlerde kentte yaşayan seçmenlerin, oylarını daha dikkatlice kullandıklarını söyleyebiliriz. Dört milletvekilliği seçiminde ise; 2011 ve 2015 (2) yıllarında yapılan toplamda üç seçimde kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranları kentte yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranlarından yüksektir. 2018 milletvekilliği seçimlerinde ise kentte yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranları, kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin geçerli oy oranlarından daha yüksektir. Bu sonuçlar son dört milletvekilliği seçiminde kırsalda yaşayan seçmenlerin, oylarını kentte yaşayan seçmenlerden daha dikkatlice kullandıklarını göstermektedir. Özetle, geçerli oy oranları kıyaslamasında, son on seçim/oylamanın yedisinde kentte yaşayan

³ Bu tablo, çalışmadaki ilk yedi tablodan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

seçmenlerin kırsal kesimde yaşayan seçmenlere oranla geçerli oylarda daha üstün olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Yapılan son on seçimin/oylamanın altısında kentte yaşayan seçmenlerin katılım oranı kırsalda yaşayan seçmenlerin katılım oranından daha fazla olmuştur. Diğer dört seçimde/oylamada ise kırsalda yaşayan seçmenlerin katılım oranı daha fazladır.

Özetle, Van ilindeki okuryazarlık oranlarının yıllara göre artması siyasal katılım ve geçersiz oylar üzerinde genel geçer bir etki oluşturmamıştır. Türkiye genelinde de durum farklı değildir. Ancak; Van ilinde, kentte yaşayan seçmenler ile kırsal kesimde yaşayan seçmenler siyasal katılım ve geçersiz oy oranları konularında karşılaştırıldığında, çoğu zaman, kente yaşayan seçmenlerin oy verme davranışlarında daha bilinçli olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Sonuç

Siyasal katılım, dar ve geniş anlamda tanımlanabilmekte, bireyler de hiç siyasi faaliyette bulunmayanlardan, tüm siyasi faaliyetlerde aktif rol alanlara kadar farklı katılım düzeylerine göre sınıflandırılmaktadır. Dar anlamda siyasal katılım, seçim dönemlerinde oy vermektan ibaretken, geniş anlamda katılım her türlü siyasi faaliyette bulunmayı kapsamaktadır. Siyasal katılımın en temel göstergesi ise seçimlere katılımdır. Siyasal ideoloji, yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, sosyal çevre, aile gibi temel unsurların yanı sıra okuryazarlık ve kentsel nüfus oranlarındaki artışlar da siyasal katılım üzerinde etkilidir. Bu çalışmada seçmen davranışlarını etkileyen unsurlardan olan okuryazarlık ve kentsel nüfus oranlarındaki değişimin seçimlere katılım ve geçersiz oylar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Van ili örneğinden yola çıkılarak yapılan bu çalışmada, Van ilinde olduğu gibi Türkiye genelinde de, okuryazarlık oranları ile seçimlere katılım veya geçersiz oy oranları arasında genel geçer bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Çünkü hem ülke genelinde hem de Van ilinde okuryazarlık oranlarının yıllara göre artış göstermesine rağmen seçimlere katılım oranlarında düzenli bir artış veya geçersiz oy oranlarında düzenli bir azalış görülmemektedir. Van ili özelinden ve Türkiye genelinden sayısal örnekler vermek gerekirse; 2010 yılından 2019 yılına kadar geline süreçte, seçmenler içerisinde okuryazar olmayanların oranı Van ilinde % 24,23'ten % 8,75'e, Türkiye genelinde ise % 9,08'den % 3,66'ya gerilemiştir. Okuryazarlık oranındaki bu gelişmelere rağmen, seçimlere katılım oranlarında sürekli bir artışın ve geçersiz oy oranlarında sürekli bir azalışın olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Görsel iletişimde önemli bir yeri olan siyasi parti

amblemli ve Cumhurbaşkanlığı adaylarının fotoğrafları, okuryazar olmayan seçmenlerin, oylarını kullanırken hata olasılıklarının en aza inmesinde etkili olsa da, son on seçim ve oylamada geçersiz oy oranları Türkiye genelinde % 1,44'ün Van'da ise % 1,81'in altına düşmemiştir.

Kent nüfusunun kırsal nüfusa oranla artması da yine Van ilinde olduğu gibi Türkiye genelinde de seçimlere katılım veya geçersiz oy oranlarını sistematik bir şekilde etkilememiştir. Kentsel alanlarda yaşayan seçmenlerin oranının sürekli olarak artış göstermesi, bu seçmenlerin seçimlere katılım oranlarını sürekli bir şekilde artırıyor olmasa da, kentsel nüfus içerisinde yer alan seçmenlerin kullandıkları oyların geçersizlik oranları, çoğu seçimde, kırsal nüfus içerisinde yer alan seçmenlerin kullandıkları oyların geçersizlik oranlarından daha düşük gerçekleşmiştir. Eğer çoğu seçimde değil de her seçimde bu durum gerçekleşmiş olsaydı kentsel nüfus oranları ile geçersiz oylar arasında genel geçer bir ilişki kurulabilecekti. Van ilinde 2010 yılında kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin toplam seçmenlere oranı % 50,18 iken 2019 yılında bu oran % 45,46'ya gerilemiştir. Bir başka ifadeyle 2010 yılından itibaren, kentsel alanlarda yaşayan seçmen sayısı kırsal alanlarda yaşayan seçmen sayısından fazla olmuştur. Buna karşın yapılan son on seçim ve oylamanın yedisinde kentsel alanlarda yaşayan seçmenlerin geçersiz oy oranlarının, kırsal alanlarda yaşayan seçmenlerin geçersiz oy oranlarından daha az olduğu tespit edilmiştir. Özetle, kentsel alanlarda yaşayan seçmenlerin kırsal alanlarda yaşayan seçmenlere oranla artış göstermesi ile seçimlere katılım arasında bir paralellik yokken; kentsel alanlarda yaşayan seçmenlerin oranındaki artış ile geçersiz oyların azalması arasında çoğu zaman bir paralellik görülmektedir.

Araştırma esnasında elde edilen veriler, Türkiye'de okuryazarlık oranlarının zamanla daha da arttığını; ancak Türkiye genelinde okuryazar olmayan seçmenler içerisinde kadınların oranının daha yüksek olduğunu ve bu oranın gün geçtikçe daha da arttığını göstermektedir. Van ilinde ise durum biraz daha farklıdır: okuryazar olmayan kadın seçmenlerin, okuryazar olmayan toplam seçmenlere oranı daha yüksek olsa da, okuryazar olmayan kadın seçmenlerin oranı gün geçtikçe daha da azalmaktadır. Bu sonuç, Van ilinde yaşayan kadın seçmenlerin okuryazarlık oranlarının giderek arttığını ve kadın seçmenlerin okuryazarlık oranındaki artış hızının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir.

2010-2020 yılları arasında dört milletvekiliği, iki Cumhurbaşkanlığı, iki yerel seçim ve iki halkoylaması olmak üzere toplamda on seçim/oylama yapılmıştır. Katılım ve geçerli oy oranları ortalamalarına göre, bu on seçimde Van ilinde yaşayan seçmenlerin

katılım oranlarında ilk sırada milletvekilliği seçimleri (% 82,30), ikinci sırada yerel seçimler (% 80,20), üçüncü sırada Cumhurbaşkanlığı seçimleri (% 77,50) ve son sırada halkoylamaları (% 59,72) yer almaktadır. Son iki halkoylamasına katılım oranı ortalamasının bir hayli düşük çıkmasındaki en önemli etken, 2010 yılı halkoylamasında bazı siyasi partilerin boykot çağrısı yapması ve bu çağrının Van ilinde yaşayan seçmenlerin çoğunda karşılık bulmasından kaynaklanmıştır. 2010 yılı halkoylamasında Van ilindeki katılım oranı % 43,60 olarak hesaplanmıştır. Geçerli oy oranları sıralamasında ise ilk sırada Cumhurbaşkanlığı seçimleri (% 97,52), ikinci sırada milletvekilliği seçimleri (% 97,14), üçüncü sırada halkoylamaları (% 96,10) ve son sırada yerel seçimler (% 94,86) yer almaktadır. Bu sonuçlar Van ilinde yaşayan seçmenlerin milletvekilliği seçimlerinde daha fazla katılım sağladıklarını, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise daha az hatalı oy kullandıklarını göstermektedir.

Kaynakça

- Anbarlı Bozatat, Ş. (2011). 12 Eylül 2010 Referandumu ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 115-140.
- Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6 (13), 484-516.
- Börklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat'tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı*. Bursa: Dora Yayınları.
- Çam, E. (1990). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Dahl, R. A. (2017). *Demokrasi Üzerine*. Kadioğlu, B. (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Dursunoğlu, İ. ve Kıncal, E. (2019). Erzurum İlinde Yaşayan Seçmenlerin Siyasal Davranışlarında Sosyo-Kültürel Faktörlerin Etkisi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 413-433.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset*. Özipek, B., Şahin, B., Yıldız, M., Kopuzlu, Z., Seçilmişoğlu, B., Yayla, A. (Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Milbrath L.W. (1981). Political Participation. Samuel L. Long (eds) *The Handbook of Political Behavior Volume 4*, içinde (s. 197-240). New York: Plenum Press.
- Norris, P. (2004). *Electoral Engineering*. New York: Cambridge University Press.

- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 6360, Kabul Tarihi: 12/11/2012, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 6/12/2012 – 28489.
- Özdemir, A. (2019). *Hükümet Sistemleri (Uygulamalar ve Karşılaştırmalar)*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- TÜİK, Adalet ve Seçim İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=adalet-ve-secim-110&dil=1>
- Verba, S. ve Almond, G. A. (1963). *The Civic Culture Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. California: Sage Publications.
- Verba, S. ve Nie, N. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row.
- Versan, V. (1990). *Kamu Yönetimi, Siyasi ve İdari Teşkilat*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yılmaz, V. ve Oy, B. (2014). *Türkiye’de Gençler ve Siyasi Katılım: Sosyo-Ekonomik Statü Fark Yaratıyor mu?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

